

Från förstudie till handling – Utö tar nästa steg

Platsutveckling Utö har lagt grunden för ett mer livskraftigt Utö året runt. Nu går arbetet vidare med konkreta satsningar inom miljö, friluftsliv, kultur, värdskap och kommunikation.

Utö har stora tillgångar: en unik natur, ett rikt kulturarv, ett starkt lokalt engagemang och ett välkänt namn. Samtidigt står ön inför en del större utmaningar. Antalet fastboende minskar, viktiga samhällsfunktioner är sårbara och möjligheterna till arbete, bostäder och fungerande transporter året runt behöver stärkas.

Det är bakgrunden till förstudien Platsutveckling Utö, som genomförts av Destination Utö ekonomisk förening med stöd av Region Stockholm under perioden oktober 2025–juli 2026.

Förstudien är nu avslutad men arbetet med Utös framtid har bara börjat.

Det här är inte ytterligare en rapport som ska ställas i en hylla. Under projektiden har flera konkreta initiativ redan genomförts eller satts i rörelse. Nya samarbeten har etablerats, pilotprojekt har testats och ett gemensamt underlag har tagits fram för nästa utvecklingsfas.

Ett Utö som lever hela året

Det övergripande målet är att stärka Utö som en plats där människor kan bo, arbeta, driva företag och leva ett gott liv året runt – och samtidigt göra ön attraktiv för besökare under en större del av året.

Förstudien har haft fyra sammanhängande fokusområden:

- friluftsliv och motion,
- kultur och värdskap,
- miljö och utbildning,
- kommunikation och samordning.

En av de tydligaste slutsatserna är att områdena förstärker varandra. Utös natur, historia, miljöarbete, aktiviteter och lokala värdskap behöver därför utvecklas och kommuniceras som en sammanhängande

helhet.

Konkreta resultat redan under förstudien

Arbetet har bland annat resulterat i:

- en genomförd pilotutbildning för 14 Utövårdar, där flera av deltagarna var ungdomar,
- en tydligare uppdelning mellan frivilliga Utövårdar och bokningsbara Utöguider,
- invigningen av Utö Marine Field Lab som ska bli en plattform för forskning, miljöutbildning, innovation och praktiska Östersjöprojekt,
- ett utvecklingsunderlag för vandring, swimrun, traillöpning, orientering och simning i öppet vatten,
- förslag på ett gemensamt kalendarium och en starkare digital ingång via uto.se,
- utvecklingsspår för gruvområdet, Edesnäs, kulturmiljöer, mötesplatser och aktiviteter utanför högsommaren,
- nya och fördjupade samarbeten mellan lokala aktörer, föreningar, näringsliv, forskare och offentliga organisationer.

Skärgårdsstiftelsen har dessutom beslutat att inleda ett utvecklingsprojekt för Utö gruvområde. Det skapar möjligheter att förbättra tillgänglighet, lärande och besöksupplevelser samtidigt som de kulturhistoriska värdena bevaras.

Utö Marine Field Lab. Miljöarbete som skapar lokal nytta

Miljöområdet har varit en bärande del av förstudien. Den 22 juli 2026 invigdes Utö Marine Field Lab i Vårdshusparken.

Laboratoriet och den omgivande testbädden skapar möjligheter att utveckla och prova metoder för bland annat bättre vattenkvalitet, våtmarksrestaurering och ökad biologisk mångfald i verklig skärgårdsmiljö.

Ambitionen är att Utö ska utvecklas till en ledande testplats för lösningar som bidrar till en friskare Östersjö. Arbetet ska samtidigt skapa lokal nytta genom forskning, utbildning, innovation och nya samarbeten.

Redan under hösten 2026 kommer omkring 30 åttondeklasser från Haninge kommun till Utö för praktisk miljöutbildning. Satsningen innebär att hundratals ungdomar får möta Östersjöns miljöfrågor på plats. Den stärker också banden mellan Utö och resten av Haninge kommun och visar vilken roll ön kan spela som utbildningsmiljö för hela kommunen.

Nästa steg är att bygga en långsiktigt hållbar verksamhet kring laboratoriet och testbädden, med tydliga ansvarsområden, finansiering och en portfölj av forsknings-, utbildnings- och utvecklingsprojekt.

Friluftsliv som förlänger säsongen

Utö har redan goda förutsättningar för vandring, löpning, simning, orientering och andra naturbaserade aktiviteter. Mycket kan utvecklas utan stora investeringar. Det som framför allt behövs är samordning, paketering, lokala arrangörer och tydlig kommunikation.

Bland möjligheterna finns:

- att ge Stockholm Archipelago Trail större synlighet,
- att återupprätta Utös position som swimrun-sportens födelseplats,
- att utveckla traillöpning och orientering på Utö och Ålö,
- att erbjuda utökade möjligheter till simning, och kurser i öppet vatten,
- att skapa guidningar och mindre evenemang under vår och höst.

Ett långsiktigt utvecklingsspår är en besöks- och aktivitetspunkt vid Gruvbryggan (ett slags Visitor center), där besökare kan få information, kartor, vägledning och tillgång till aktiviteter och utrustning.

Kultur, historia och värdskap – från idéer till konkreta utvecklingsprojekt

Utös kultur finns i gruvorna, geologin, byggnaderna, landskapet och berättelserna om de människor som har levt och verkat på ön. Förstudien visar att kulturarvet kan bli en ännu starkare resurs för lokal gemenskap, lärande och besök under en större del av året.

Arbetet har fortsatt även efter att förstudien avslutades. Vid ett möte mellan Destination Utö och Skärgårdsstiftelsen den 19 augusti 2026 diskuterades flera konkreta utvecklingsprojekt. Samtalen visar att förstudiens idéer nu börjar tas vidare av aktörer med möjlighet att genomföra dem.

Utövårdarna får stöd att utvecklas

Pilotutbildningen för 14 Utövårdar visade att det finns ett starkt lokalt engagemang. Flera av deltagarna var ungdomar vilket känns lovande för öns framtida utveckling. Skärgårdsstiftelsen är positiv till värdskapskonceptet och vill bidra till att verksamheten kan leva vidare. Nästa steg är att ta fram ett konkret förslag och plan för att behålla och vidareutbilda de befintliga Utövårdarna samt utbilda fler.

Utövårdarna ska fungera som ambassadörer och vägvisare, välkomna besökare och bidra med

information, trygghet och ett gott första intryck. Mer specialiserade och bokningsbara guidningar inom exempelvis gruvhistoria, geologi, natur och kulturmiljö utvecklas som ett separat spår.

Kvarnen kan bli en levande besöksplats

Kvarnen hålls i dag stängd under stora delar av tiden, främst av säkerhets- och skadegörelseskäl. Ambitionen är dock att öppna den mer och använda den för aktiviteter och evenemang. En möjlighet är att koppla öppethållandet till Utövärdarna.

Skärgårdsstiftelsen sköter löpande renovering av kvarnen och det som är trasigt kommer att rustas upp.

Utöbor och även Skärgårdsstiftelsen vill främja att kvarnen utvecklas från att vara ett välkänt landmärke till att kunna bli en ännu mer tillgänglig och levande besöksplats.

Gruvområdet – ett nytt utvecklingsprojekt tar form

Det finns en tydlig samsyn mellan Skärgårdsstiftelsen, Destination Utö och andra lokala aktörer om att utveckla gruvområdet till en starkare upplevelseplats där historia, kulturmiljö, modern teknik och aktiviteter möts.

Utvecklingen av gruvområdet är en långsiktig satsning och kommer ske successivt under kommande år. Organisering av arbetet har nu påbörjats. Skärgårdsstiftelsen som huvudansvariga tillsammans med krafter och kompetens från Utö. Hembygdsföreningen är en given samarbetspartner i utvecklingen av gruvområdet med all den kunskap som de besitter. En projektplan ska tas fram och en kreativ process kring innehåll, utställning och utformning har inletts.

Edesnäs som kultur- och mötesplats

Edesnäs har potential att bli ett viktigt komplement till öns övriga besöksmål och skapa fler anledningar att stanna längs vägen genom Utö.

Samtal med framför allt Haninge kommun och Region Stockholm kommer att fortsätta för att se vilken utveckling som kan ske.

Lekplatsen i hamnen

Lekplatsen i hamnen behöver rustas upp och utvecklas. Marken och lekplatsen ägs och förvaltas av Skärgårdsstiftelsen, som även fortsättningsvis kommer ansvara för byggnation, skötsel och underhåll.

Ett samarbete mellan Skärgårdsstiftelsen och Destination Utö kommer inledas för att undersöka möjliga externa finansieringsvägar då en officiell lekplats är en stor investering och behöver följa flertalet regler och lagar för att garantera säkerheten.. En utvecklad lekplats skulle stärka hamnområdet som mötesplats för både bofasta och besökande barnfamiljer.

Kultur som skapar liv under en större del av året

Förstudien pekar också på möjligheten att utveckla marknader, konserter, föreläsningar, kurser och temadagar. Utöborna arrangerar en julmarknad den 5 december i hamnområdet vilket Skärgårdsstiftelsen ser mycket positivt på. En ansökan till polisen har lämnats in om tillstånd att få arrangera julmarknad. Så fort tillstånden är godkänt kommer mer information om hur du på ön kan engagera dig i skapandet av Jul på Utö.

Tillsammans visar initiativen hur Utös kulturarv kan göras mer tillgängligt utan att förlora sin autenticitet. Kvarnen, gruvområdet, Edesnäs och Utövärdarna kan skapa en sammanhängande berättelse om Utö – och samtidigt bidra till aktiviteter, lokal omsättning och möten under en större del av året.

En gemensam väg in till Utö

En återkommande utmaning är att information om Utös aktiviteter, företag, föreningar och evenemang finns utspridd på många olika platser.

Förstudien föreslår därför att uto.se utvecklas till en gemensam digital ingång för hela destinationen, med aktuell besöksinformation och ett samlat kalendarium. Informationen bör kompletteras med sociala medier, samverkan med Haninge kommun, Region Stockholm, Skärgårdsstiftelsen och Stockholm Archipelago samt fysiska informationspunkter på Utö.

För att lyckas behövs en neutral och samordnande kommunikationsfunktion som arbetar för hela Utö och inte för en enskild verksamhet.

Nästa steg: tydligt ansvar och synliga pilotprojekt

Förstudien har identifierat många möjligheter. Nästa fas handlar inte om att starta allt samtidigt, utan om att välja ett begränsat antal insatser som är realistiska, synliga och möjliga att följa upp.

Under hösten 2026 behöver berörda aktörer därför enas om:

- vilka åtgärder som ska prioriteras,
- vem som ansvarar för respektive insats,

- hur arbetet ska finansieras,
- vilka mål och tidpunkter som ska gälla,
- hur resultatet ska följas upp och kommuniceras.

Bland de prioriterade insatserna finns att utveckla Utövärdsprogrammet, etablera ett gemensamt kalendarium, stärka uto.se, skapa en långsiktig plan för Utö Marine Field Lab och genomföra två eller tre säsongsförlängande pilotprojekt under 2027.

Ingen enskild satsning löser allt

Platsutveckling Utö löser inte på egen hand öns stora frågor om bostäder, transporter, arbetstillfällen och skolans framtid. Men förstudien visar att det finns möjliga vägar framåt – och att utveckling kräver samarbete, uthållighet och tydligt ansvar.

Det viktigaste resultatet är därför inte bara rapporten. Det är de samarbeten som har skapats, de initiativ som redan har startat och den gemensamma riktning som nu finns.

Utös framtid kan inte tas för given. Den behöver byggas genom konkreta beslut och handlingar som stärker både lokalsamhället och besöksnäringen.

Förstudien är avslutad. Nu börjar genomförandet.